

מבוא

המחאה החברתית של קיץ 2011 שינתה את סדר היום הציבורי והוציאה לאור אמת גדולה שהודחקה זמן רב מדי: ישראל הפכה למדינה שבה אזרחים רבים אינם מצליחים לממש את זכותם הבסיסית לקיום בכבוד ולרמת חיים נאותה. במאהלים ברחבי הארץ סיפרו אלפים על קשיי פרנסה, על חוסר יכולת "לגמור את החודש", על קושי לעמוד בתשלומי הדיור ועל דאגה בשל החינוך הירוד שמקבלים הילדים. הסיפורים חזרו על עצמם במקומות שונים בארץ, מפי אנשים שבאים מקבוצות וממקצועות מגוונים, והצביעו על עומק השבר שנפער בין המדינה לאזרחיה.

רבים הבינו לראשונה שהבעיה אינה נעוצה רק בהם, בנסיבות חייהם או בבחירות שבחרו, אלא שהיא חלק ממשוהו רחב הרבה יותר, חלק ממדיניות ממשלתית רבת שנים. בין היתר, ההתעוררות הקולקטיבית הפנתה זרקור אל הקיצוצים התקציביים ואל ההפרטות הקיצוניות של השירותים החברתיים שבהם דוגלות ממשלות ישראל כבר קרוב לשלושה עשורים בכל תחומי החברה.

מדיניות הממשלות, שקידשו את צמצום פעילות המגזר הציבורי ודגלו בהעברת האחריות לאספקת כלל השירותים – כולל אלו החברתיים – לידי כוחות השוק, הביאה לנסיגה דרמטית של המדינה מאחריותה למימוש הזכויות החברתיות בתחומי הדיור, הבריאות, החינוך, התעסוקה והרווחה. אחריות זו הועברה לשוק הפרטי בלי שנלקחו כראוי בחשבון ההשלכות החברתיות, ובלי שניתנו לאזרחי ישראל חלופות או אפשרות אמיתית להתמודד עם הכרסום בזכויות האדם שלהם. את התוצאות הרגישו אזרחים רבים: "ייבוש" השירותים החברתיים הביא לרמיסת זכויותינו ולהעמקה דרמטית של הפערים החברתיים.

המדיניות הממשלתית הזו איננה מקרית. היא נולדה מאידיאולוגיה חברתית-כלכלית הדוגלת בכך שהשוק החופשי יסדיר גם את מימושו של הזכויות החברתיות. שיטה זו הייתה ועודנה מקובלת במקומות שונים בעולם, והיא מונעת על ידי גורמים בעלי עניין (להרחבה בעניין זה ראו את פרק הרקע על תפיסות העולם המתנגשות).

המהלכים הנדרשים למימוש שיטה זו בוצעו באופן עקבי תוך שימוש בשורה של כלים ושיטות: במקביל לקיצוצים התקציביים, הופרטו שירותים חברתיים רבים בדרכים מגוונות. בנוסף, נבלמה כל יוזמה לשינויי חקיקה שביקשה לקדם זכויות חברתיות. ולא רק זאת, אלא שיישום חוקים רבים שהעניקו זכויות לתושבים בתחומים שונים, הוקפאו בחוקי ההסדרים. חוקים אחרים פשוט לא יושמו על ידי הממשלות, שנקטו בתרגילים שונים כדי להימנע מכך.

האגודה לזכויות האזרח בישראל

גם המוסדות המשפטיים גויסו למשימה, ובתי המשפט העניקו לממשלה ולכנסת גיבוי משפטי לפגיעה ברשת המגן החברתית.

נוסף על כך, מדיניות המיסוי של ישראל שועבדה לטובת השיטה הכלכלית, והונהגו הפחתות מסים ששירתו את הכוחות החזקים בשוק, כך שנטל המס הועבר בהדרגה לכתפי מעמד הביניים והאוכלוסיות המוחלשות בחברה. ההקטנה הכוללת של נטל המס בצירוף הוצאות הביטחון הכבדות הביאו לכך שאפשרויות התקצוב לשירותים חברתיים קטנו מאוד.

כדי לוודא שההתנגדות למדיניות לא תצבור תאוצה, עמלו הממשלות וראשיהן על ריסוק כל אופציה להתנגדות. כך, ניתנו הטבות סלקטיביות לקבוצות אינטרס חזקות, שבאופן זה הושקו והוחלשו, ורוסקה העבודה המאורגנת, שיכולה הייתה אולי למנוע חלק מהפגיעות בשוק העבודה. כן נעשו מסעי דה-לגיטימציה מרשימים נגד כל מי שנפגעו מהמדיניות, ובמיוחד נגד אנשים שהתדרדרו באשמת מדיניות זו לחיי עוני.

המחקר שלפניכם מבקש לפרוס את הכלים ואת השיטות שבהם השתמשו ממשלות ישראל כדי לסגת מאחריותן למימוש הזכויות החברתיות שלנו בשם תפיסה חברתית-כלכלית אחת. כפי שהוכיחה ההיסטוריה בעולם ובישראל, השיטה הזו מלאה בפגמים. היא גרמה לנזקים עמוקים למערכות החינוך, הבריאות והרווחה, הביאה להיעדר דיור בר השגה ויצרה עולם עבודה שאינו מספק מספיק מקומות עבודה ומפקיר את מרבית הציבור בישראל לתחרות פרועה, למשכורות שאינן מתאימות ליוקר המחיה ולתנאי עבודה נצלניים.

הזעקה ל"צדק חברתי" שהביאה מחאת האוהלים מחכה כעת לשינוי משמעותי במדיניות הממשלה. שינוי זה לא יימדד בהצהרות ובהבטחות, אלא במהלכים שייעשו בפועל. חלק משמעותי מהשינוי צריך להיות נטישת השימוש המסיבי בכלים ובשיטות שיתוארו במסמך זה.

חינוך, בריאות, דיור, תעסוקה ורווחה אינם מוצרי צריכה, אלא זכויות יסוד המגיעות לכל אחת ואחד מאיתנו. על ממשלות ישראל לגלות אחריות חברתית ולחזור ולמלא את חובתן להבטיח שכל אדם יוכל לממש אותן נאותה. לשם כך נדרשת מדיניות ממשלתית שמקדמת צדק חברתי, פועלת לצמצום פערים ומקדישה משאבים ציבוריים רבים ככל האפשר לשירותים חברתיים נאותים. את המדיניות הזו יוכל הציבור לבחון בשנים הקרובות באמצעות הכלים שלפניכם.

לאורך המחקר שיבצנו ראיונות עם אנשים ששימשו בעבר בתפקידי מפתח בממשל, המצביעים על השימוש בשיטות השונות מניסיונם האישי. כן בחרנו להציג מאבקים חברתיים

מוצלחים שנעשו בתחומים שונים והביאו לשינוי מדיניות, גם אם מקומי, כדי להדגים שתמיד, בכל התנאים, יש מקום לפעילות אזרחית לשינוי מדיניות, ושזו יכולה להצליח גם כשהתנאים נראים בלתי אפשריים.

אנו תקווה כי חשיפת הדרכים שבהן נוקטות הממשלות לקידום השיטה הכלכלית מזה שנים תסייע לציבור להבין את מהלכי הממשלה בשנים הבאות, ולשפוט אותם בהתאם ובעיניים פקוחות.